

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

ATZINUMS
pārbaudes lietā Nr. 2025-28-17AI
Rīgā

11.09.2025.

Nr. 6-6/44

Latvijas Republikas Saeimai
saeima@saeima.lv

Ministru kabinetam

Par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objektu

Latvijas Republikas Tiesībsarga birojā ir ierosināta pārbaudes lieta Nr. 2025-28-17AI par valsts sociālo apdrošināšanas obligāto iemaksu objekta atbilstību Satversmes 109. un 110. pantam. Tiesībsarga birojā tika saņemts iesniegums, kurā persona norādīja uz iespējamu likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" un Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem" normu, kas noteic, ka par personu, kura saņem bērnu ar invaliditāti kopšanas pabalstu, valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk – obligātās iemaksas) pensiju apdrošināšanai veic 20 % apmērā no 71,14 euro, neatbilstību Latvijas Republikas Satversmes 109. un 110. pantam. Iesniegums adresēts arī Labklājības ministrijai, Finanšu ministrijai, Ministru kabinetam un Saeimai.

1. Tiesiskie un faktiskie apstākļi

[1] Kopš 2006. gada 1. janvāra valsts ir paredzējusi īpašu atbalstu ģimenēm, kurās aug bērns ar ļoti smagiem funkcionālajiem traucējumiem, - bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu¹, kura apmērs sākotnēji bija 50 lati jeb 71,14 euro, bet no 2025. gada 1. janvāra – 413,43 euro. Vienlaikus

¹ Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹pants.

likumdevējs ir noteicis, ka personas, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, ir sociāli apdrošinātas vecuma pensijai.

Valsts sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanu regulē likums „Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5. panta pirmā daļa noteic, ka valsts sociālajai apdrošināšanai, cita starpā, obligāti ir pakļautas personas, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu. Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 6. pants noteic obligāti sociāli apdrošināmās personas atbilstoši to nodarbinātībai, vecumam, veselības stāvoklim un sociālās apdrošināšanas veidiem. Saskaņā ar minētā panta ceturtās daļas 9. punktā noteikto pensiju apdrošināšanai ir pakļautas personas, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu.

Likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 14. panta trešajā daļā likumdevējs ir pilnvarojis Ministru kabinetu noteikt to obligāto iemaksu objektu, kuras veicamas no valsts pamatbudžeta un speciālajiem budžetiem.

Saskaņā ar likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 19. panta pirmās daļas 1. punktu valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas (turpmāk – obligātās iemaksas) par personu, kura saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, tiek veiktas no valsts pamatbudžeta Ministru kabineta noteiktajā kārtībā.

Vienlaikus jāatzīmē, ka atbilstoši likuma “Par valsts sociālo apdrošināšanu” 19. panta otrajā daļā noteiktajam, obligātās iemaksas no valsts pamatbudžeta vai speciālajiem budžetiem tiek veiktas tikai par personām, par kurām obligātās iemaksas netiek veiktas kā par darba ņēmēju vai pašnodarbināto.

Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem" (turpmāk – Noteikumi Nr. 230) 3.6. apakšpunkts noteic, ka **par personām, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, pensiju apdrošināšanai no valsts pamatbudžeta tiek veiktas obligātās iemaksas 20 procentu apmērā no 71,14 euro**. Šāds obligāto iemaksu objekts ir **spēkā kopš 2006. gada 1. janvāra**.

[2] Saskaņā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras (turpmāk – Aģentūra) sniegto informāciju, periodā no 2021. gada līdz 2024. gadam bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu saņēma 5020 personas (4559 sievietes, 461 vīrietis). No tām par 2930 personām (2706 sievietes un 224 vīrieši)

obligātās iemaksas vecuma pensijai minētajā periodā veiktas kaut vienu mēnesi. Vidējais obligāto iemaksu mēnešu skaits šajā periodā bija 11,4 mēneši (11,3 mēneši sievietēm, un 12 mēneši vīriešiem).

Savukārt periodā no 2006. gada līdz 2024. gadam obligātās iemaksas ir veiktas par 6422 personām (5932 sievietēm un 490 vīriešiem). Vidējais obligāto iemaksu mēnešu skaits bija 28,3 mēneši (29,1 mēneši sievietēm un 19,7 mēneši vīriešiem).

Vienlaikus Aģentūra ir norādījusi, ka, apskatot atsevišķus nodarbināto personu gadījumus, var secināt, ka daļa nodarbināto strādā par asistentu vai aprūpētāju, vai personas ir nodarbinātas uzņēmumos, kas ir sociālo pakalpojumu sniedzējs.

Apkopojot iepriekš minēto, secināms, ka periodā no 2021. gada līdz 2024. gadam obligātās iemaksas kaut par vienu mēnesi ir veiktas par 58 % pabalsta saņēmēju un vidējais apdrošināšanas periods ir 11,4 mēneši. Visā periodā, kopš ir ieviests bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts un tā saņemšanas laikā tiek veiktas obligātās iemaksas, apdrošināšanas periods vidēji ir 28,3 mēneši (jeb 2 gadi un 4 mēneši). Galvenokārt pabalstu saņem sievietes (91 % no visiem pabalsta saņēmējiem), arī obligātās iemaksas pabalsta saņemšanas laikā galvenokārt tiek veiktas par sievietēm (92 %).

[3] Labklājības ministrija 2025. gada 30. aprīlī sniedza iesniedzējai atbildi Nr. 21-22/668, cita starpā norādot, ka ministrija, sniedzot prioritāros pasākumus valsts budžetam (tostarp 2025.-2028. gadam), bija iekļāvusi priekšlikumu, kas paredz paaugstināt obligāto iemaksu objektu personām, kuras kopj bērnu ar invaliditāti, līdz noteiktā bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsta apmēram – uz 2025. gadu 413,43 euro apmērā. Taču finansējums 2025. gada valsts budžeta veidošanas procesā obligāto iemaksu objekta paaugstināšanai netika rasts. Ministrija norādīja, ka priekšlikumu paaugstināt obligāto iemaksu objektu personām, kuras kopj bērnu ar invaliditāti, iekļaus prioritārajos pasākumos 2026. – 2029. gadam.

Labklājības ministrija 2025. gada 25. aprīļa vēstulē Nr. 34-05/642 ir norādījusi, ka atbilstoši tās rīcībā esošajiem aktuālajiem datiem uz š.g. aprīli priekšlikums par obligāto iemaksu objekta paaugstināšanu varētu skart aptuveni 750 personas mēnesī un priekšlikuma fiskālā ietekme varētu būt aptuveni 616 tūkst. euro ik gadu.²

² Labklājības ministrijas 2025. gada 25. aprīļa vēstule Nr.34-05/642 "Par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objektu"

2. Tiesībsarga biroja vērtējums un secinājumi

[4] Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 109. pants noteic, ka ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos. No Satversmes 109. panta izriet valsts pienākums gan izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas piedāvā atbilstošu nodrošinājumu sociālā riska iestāšanās gadījumā, gan arī nodrošināt, ka šāda sistēma darbojas. Taču Satversme neparedz nedz konkrētas sociālā nodrošinājuma izmaksu summas un konkrētus šo summu aprēķināšanas nosacījumus, nedz arī konkrētu šo summu piešķiršanas kārtību.³

Savukārt Satversmes 110. pants noteic, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības. Satversmes 110. pants liek atbalstīt ģimeni, tomēr nebūt nerada personai subjektīvas tiesības saņemt konkrētu valsts atbalstu noteikta veida un apmēra pabalsta formā. Šis pants visupirms uzliek valstij par pienākumu radīt pienācīgu sistēmu (normatīvo, institucionālo u.c.) un, rūpējoties par bērniem, ģimeni un laulību un ievērojot pārējās Satversmes normas un tiesību principus, veikt tādas atbalsta pasākumus, kas ir pietiekami efektīvi un, cik vien tas iespējams, atbilst adresātu, pirmām kārtām bērnu vajadzībām.⁴

Valsts pozitīvais pienākums izveidot un uzturēt sociālās un ekonomiskās aizsardzības sistēmu izriet gan no Satversmes 109. panta, gan 110. panta. Ņemot vērā, ka Satversmes 110. pants paredz īpašu aizsardzību bērniem, it īpaši bērniem ar invaliditāti, un viņu ģimenēm, turpmāk tiks vērtēta tiesību normas, kura noteic obligāto iemaksu objektu, atbilstība Satversmes 110. pantam.

Satversmes 110. panta tvērumā ietilpstošās tiesības ir viens no sociāli atbildīgas valsts principa satura elementiem. Šo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, nodrošināt sociālo taisnīgumu un kalpot tam, lai ikvienam būtu iespēja dzīvot tādu dzīvi, kas atbilst cilvēka cieņai.⁵

Interpretējot Satversmē noteiktās pamattiesības, vienlaikus jāņem vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertās normas un to piemērošanas prakse. No Satversmes 110. panta un Latvijas starptautiskajām saistībām cita starpā izriet valsts pozitīvais pienākums izveidot un uzturēt sistēmu, kas vērsta uz ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību.⁶

³ Satversmes tiesas 2021. gada 31. marta spriedums lietā Nr. 2020-35-01.

⁴ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01.

⁵ Satversmes tiesas 2020. gada 25. jūnija spriedumu lietā Nr. 2019-24-03.

⁶ Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2006-08-01.

Bērnu ar invaliditāti tiesības uz īpašu aprūpi un palīdzību ir garantētas ANO Konvencijā par bērna tiesībām. Saskaņā ar konvencijas 23. panta 1. punktu dalībvalstis atzīst, ka garīgā vai fiziskā ziņā nepilnvērtīgam bērnam jādzīvo pilnvērtīga un cienīga dzīve tādos apstākļos, kas garantē viņa pašcieņu, palīdz viņam uzturēt ticību saviem spēkiem un atvieglo iespējas aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē. Šā paša panta 2. punktā ir noteikts, ka dalībvalstis atzīst bērna ar īpašām vajadzībām tiesības uz sevišķu gādību. Valsts atbilstoši saviem resursiem veicina un nodrošina palīdzības sniegšanu bērnam, kam uz to ir tiesības, un par viņa aprūpi atbildīgajām personām. Savukārt 3. punktā noteikts, ka minētā palīdzība tiek sniegta, ja vien iespējams, bez maksas, ņemot vērā vecāku vai citu personu - bērna aprūpētāju - finansiālos resursus. Palīdzības mērķis ir garantēt, lai bērnam ar īpašām vajadzībām būtu nodrošināta efektīva pieeja izglītībai, profesionālajai sagatavošanai, medicīniskajai apkalpošanai, veselības atjaunošanas pasākumiem, sagatavošanai darba gaitām, lai būtu nodrošināta šāda bērna pēc iespējas pilnīgāka iesaistīšana sociālajā dzīvē un tiktu veicināta viņa personības attīstība, kā arī kulturālā un garīgā attīstība.

Saskaņā ar ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 23. panta 3. punktā noteikto dalībvalstis nodrošina, ka bērniem ar invaliditāti ir vienlīdzīgas tiesības attiecībā uz ģimenes dzīvi. Lai īstenotu šīs tiesības un nepieļautu bērnu ar invaliditāti nošķiršanu dalībvalstis apņemas sniegt atbalstu bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm.

Tādējādi no Satversmes 110. panta kopsakarā ar Satversmes 89. pantu un starptautiskajām tiesību normām izriet valsts pienākums veicināt bērnu ar invaliditāti ekonomisko, juridisko un sociālo aizsardzību, cita starpā sniedzot atbalstu arī viņu ģimenēm. Valsts pienākums izveidot tādu sociālās drošības sistēmu, kas piedāvā cieņpilnu nodrošinājumu sociālā riska iestāšanās gadījumā, gan arī nodrošināt, ka šāda sistēma darbojas. Tomēr nedz Satversmes normas, nedz konvencijas nenoteic ne konkrētu atbalsta struktūru, ne apjomu.

[5] Sociālo tiesību jomā īpaša nozīme ir tam, vai valsts ar savu pozitīvo rīcību spēj nodrošināt personai no konkrētas pamattiesības izrietošo individuālo vajadzību apmierināšanu.⁷ Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi⁸.

⁷ Satversmes tiesas 2021. gada 31. marta spriedums lietā Nr. 2020-35-01.

⁸ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01.

Vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, ir jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi⁹.

[5.1] Tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā tiek īstenotas sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros. Sociālās apdrošināšanas mērķis ir nodrošināt, lai, iestājoties likumā noteiktiem sociāliem riskiem, tostarp arī pensionēšanās vecumam, būtu apdrošināts personas risks zaudēt darba ienākumu.¹⁰

Tiesības uz izmaksām no sociālās apdrošināšanas līdzekļiem ir cieši saistītas ar pienākumu izdarīt attiecīgas iemaksas speciālajā budžetā. Viens no sociālās apdrošināšanas pamatprincipiem ir tas, ka saņemamais valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojums atbilst veiktajām sociālās apdrošināšanas iemaksām. Apdrošināšanas iemaksas ir personas ilgtermiņa ieguldījums, kas tai nākotnē, iestājoties sociālās apdrošināšanas riskam, garantēs sociālo nodrošinājumu. Turklāt sociālo apdrošināšanu raksturo tas, ka pati persona šajā sistēmā līdzdarbojas visā savas nodarbinātības periodā. Tātad persona savas tiesības uz sociālo nodrošinājumu var pilnvērtīgi izmantot tad, ja ir līdzdarbojusies sociālās apdrošināšanas sistēmā. Tādā gadījumā sociālās apdrošināšanas pakalpojuma apmērs ir proporcionāls veiktajām apdrošināšanas iemaksām.¹¹

Lai nodrošinātu ekonomisko un sociālo aizsardzību bērnam ar invaliditāti, ir noteikti vairāki pabalstu veidi, tostarp arī bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts.¹² Šo pabalstus finansē no valsts pamatbudžeta. Pabalsts tika ieviests, lai aizsargātu bērna tiesības, nodrošinot bērnam ar smagiem funkcionāliem traucējumiem pilnvērtīgu aprūpi, kuru sniedz viens no vecākiem vai cita persona.

Savukārt, lai nodrošinātu personu, kuras nodrošina bērnu ar invaliditāti aprūpi, saņem bērna ar invaliditāti kopšanas un šajā laikā nav nodarbināta, sociālo aizsardzību, likumdevējs ir paredzējis, ka par personu, kura saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, no valsts pamatbudžeta tiek veiktas obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai.

⁹ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2006-10-03.

¹⁰ Satversmes tiesas 2002. gada 25. februāra spriedums lietā Nr. 2001-11-0106.

¹¹ Satversmes tiesas 2020. gada 10. decembra spriedums lietā Nr. 2020-07-03.

¹² Valsts sociālo pabalstu likuma 7.¹ pants.

Tādējādi var secināt, ka likumdevējs ir veicis pasākumus, lai izveidotu sociālā apdrošināšanas sistēmu, kurā līdzdarbojoties personai tiek garantēts sociālais nodrošinājums vecuma gadījumā. Likumdevēja izveidotās sociālās apdrošināšanas sistēmas ietvaros personai ir iespēja izmantot savas sociālās tiesības, piedaloties sociālās apdrošināšanas sistēmā, un, iestājoties noteiktiem apstākļiem (vecumam), saņemt vecuma pensiju. Paredzot veikt obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai, likumdevējs īpaši ir vēlējis aizsargāt arī to personu tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu.

[5.2] Secīgi ir nepieciešams pārbaudīt, vai pasākumi, kurus valsts veikusi, lai nodrošinātu personai iespēju izmantot tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā, ir veikti pienācīgi, proti, vai personai ir nodrošināta iespēja izmantot šīs tiesības vismaz minimālā apmērā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, ciktāl tiek ievēroti vispārējie tiesību principi, valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem sociālās tiesības īstenojamas un aizsargājamās.¹³ Sociālo tiesību pamatā ir ideja, ka valsts nolūkā nodrošināt sociālo taisnīgumu uzņemas atbildību par tās pilsoņiem, kuru pamatvajadzības tai jāapmierina, ievērojot savā rīcībā esošos resursus. Ņemot vērā to, ka tiesību uz sociālo nodrošinājumu pamatā ir valsts pienākums izveidot ilgtspējīgu sociālā nodrošinājuma sistēmu, likumdevējam speciālā budžeta finansiālās iespējas ir jāsamēro ne tikai ar personas tiesībām sociālajā jomā, bet arī ar nepieciešamību nodrošināt visas sabiedrības labklājību. Atbildība par speciālā budžeta sabalansēšanu un saprātīgu šā budžeta līdzekļu izlietošanu gulstas uz valsti.¹⁴

Likumdevējs ir paredzējis, ka par personām, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, no valsts pamatbudžeta tiek veiktas iemaksas pensiju apdrošināšanai, deleģējot Ministru kabinetam noteikt obligāto iemaksu objektu, no kura iemaksas ir veicamas. Attiecīgi Ministru kabinets Noteikumos Nr. 230 ir noteicis, ka obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai par personām, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, tiek veiktas 20 % apmērā no 71,14 euro. Šāds iemaksu objekts ir spēkā no 2006. gada 1. janvāra, t.i., jau 19 gadus.

Labklājības ministrija ir norādījusi, ka kopš likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" pirmsākumiem 1998. gadā, kad tika noteiktas konkrētas personu kategorijas, par kurām jāveic obligātās iemaksas no valsts pamatbudžeta, pamatā obligāto iemaksu objekts tika piesaistīts minimālajai darba algai valstī - ar mērķi uzkrāt apdrošināšanas stāžu. Savukārt, sākot ar

¹³ Satversmes tiesas 2017. gada 15. jūnija spriedums lietā Nr. 2016-11-01.

¹⁴ Satversmes tiesas 2021. gada 31. marta spriedums lietā Nr. 2020-35-01.

2001. gadu, lai mazinātu minimālās algas pieauguma ietekmi uz valsts pamatbudžeta izdevumu palielināšanos, politiska lēmuma rezultātā obligāto iemaksu objekts tika atsaistīts no minimālās darba algas un tika noteikts konstantā apmērā.¹⁵

Obligātās iemaksas par personām, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, no valsts pamatbudžeta tiek veiktas kopš 2006. gada, kad kā iemaksu objekts tika noteikti 50 lati mēnesī, kas tobrīd sakrita ar bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsta apmēru. Laika gaitā, paaugstinot bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsta apmēru, neskatoties uz Labklājības ministrijas izvirzīto pieprasījumu finansējuma palielinājumam, obligāto iemaksu objekts politiskā līmenī pārskatīts netika.¹⁶

No minētā var secināt, ka obligāto iemaksu objekts personām, kuras saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, nav noteikts balstoties uz kādu konkrētu aprēķina metodi, bet gan politiska lēmuma rezultātā. Turklāt tas nav pārskatīts jau gandrīz 20 gadus.

[5.3] Likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 6. panta ceturtā daļa paredz, ka papildus šā panta pirmajā, otrajā un trešajā daļā minētajām personām (darba ņēmēji un pašnodarbinātie) pensiju apdrošināšanai cita starpā ir pakļautas:

- 1) personas, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu un saņem bērna kopšanas pabalstu;
- 2) personas, kuru laulātais (kam piešķirts diplomātiskais rangs saskaņā ar Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumu) pilda diplomātisko un konsulāro dienestu ārvalstīs un kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātisko un konsulāro dienestu pildošas personas laulātais;
- 3) personas, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi;
- 4) personas, kuras atrodas attiecīgajā ārvalstī dienesta pienākumus pildoša karavīra laulātā statusā, izņemot gadījumu, kad karavīrs piedalās starptautiskajā operācijā, militārajās mācībās, manevros vai atrodas komandējumā;
- 5) personas, kuras veic algotos pagaidu sabiedriskos darbus vai piedalās Nodarbinātības valsts aģentūras organizētajā pasākumā "Darbam nepieciešamo iemaņu attīstība";
- 6) personas, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu;
- 7) personas, kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā Eirojusta pārstāvja vai sakaru virsnieka laulātais;

¹⁵ Labklājības ministrijas 2025. gada 25. aprīļa vēstule Nr. 34-05/642 "Par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objektu".

¹⁶ Labklājības ministrijas 2025. gada 25. aprīļa vēstule Nr. 34-05/642 "Par valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu objektu".

8) personas, kuras pilda valsts aizsardzības dienestu tiešo dienesta pienākumu izpildes laikā.

Sākotnēji atbilstoši Noteikumu Nr. 230 3. punktā noteiktajam obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai tika veiktas visām grupām vienādi – 20 % apmērā no 71,14 euro (jeb 50 latiem). Taču laika gaitā atsevišķām personu grupām tika noteikts cits obligāto iemaksu objekts. Piemēram, par personām, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi, un par personām, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, no 2017. gada 1. janvāra obligātās iemaksas tiek veiktas 20 % apmērā no 171 euro¹⁷.

Par personām, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu, un kuras saņem bērna kopšanas pabalstu, no 2017. gada 1. janvāra līdz 2024. gada 31. decembrim obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanas tika veiktas tāpat kā par personām, kuras saņem atlīdzību par adoptējamā bērna aprūpi, un par personām, kuras saņem atlīdzību par audžuģimenes pienākumu pildīšanu, t.i., 20 % apmērā no 171 euro. Savukārt saskaņā ar Noteikumu Nr. 230 3.² punktu (redakcijā, kas spēkā no 2025. gada 1. janvāra) no 2025. gada 1. janvāra personām, kuras kopj bērnu, kas nav sasniedzis pusotra gada vecumu, un kuras saņem bērna kopšanas pabalstu, obligāto iemaksu objekts ir piesaistīts bērna kopšanas pabalsta apmēram, kas šobrīd ir 171 euro¹⁸. Līdz ar to, paaugstinoties bērna kopšanas pabalsta apmēram, paaugstināsies arī obligāto iemaksu objekts.

Savukārt ar Ministru kabineta 2023. gada 28. marta noteikumiem Nr. 154 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta par diplomātiskā un konsulārā dienesta amatpersonu (darbinieku), karavīru, Latvijas Republikas pārstāvja Eirojustā un sakaru virsnieku, kuri uzturas ārvalstīs, laulātajiem" tika noteikts atšķirīgs obligāto iemaksu objekts (1000 euro) personām, kuras uzturas attiecīgajā ārvalstī kā diplomātu laulātie, karavīru laulātie, sakaru virsnieku laulātie un Eirojusta pārstāvju laulātie.

No minētā izriet, ka obligāto iemaksu objekts tām personām, par kurām iemaksas pensiju apdrošināšanai tiek veiktas no valsts pamatbudžeta, tiek noteikts pēc atšķirīgiem principiem, un tā pārskatīšana ir situatīva, ņemot vērā tā brīža politiskās prioritātes vai attiecīgā resora spēju lobēt konkrētās grupas intereses.

¹⁷ Noteikumu Nr. 230 3.¹ punkts redakcijā, kas spēkā no 2025. gada 1. janvāra.

¹⁸ Ja tiek atbalstīta Labklājības ministrijas iniciatīva ar 2026. gadu paaugstināt bērna kopšanas pabalsta apmēru, tad vienlaikus paaugstinās arī obligāto iemaksu objekts.

Aplūkojot likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 14. panta trešajā daļā iekļauto pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt obligāto iemaksu objektu iemaksām, kas veicamas no valsts pamatbudžeta, var secināt, ka tas ir vispārīgs. **Tajā nav atrodami kritēriji pilnvarojošās normas īstenošanai¹⁹. Cita starpā no pilnvarojuma neizriet likumdevēja vēlme obligāto iemaksu objektu noteikt pēc atšķirīgiem principiem.**

Tiesībsarga birojs neuzskata, ka atšķirības nebūtu pieļaujamas, tomēr tām ir jābūt konsekventām, datos, taisnīguma un tiesiskās vienlīdzības principā balstītām. Kā minēts iepriekš, šobrīd šāda kārtība nav konstatējama, kas rada potenciālu risku Satversmē garantēto vērtību aizskārumam.

[5.4] Tā kā bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsta saņemšanas laikā par personu tiek veiktas obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai, šis laiks tiek ieskaitīts personas apdrošināšanas stāžā, kas savukārt saskaņā ar likuma "Par vecuma pensijām" 11. panta pirmo daļu ir viens no vecuma pensijas piešķiršanas nosacījumiem. Līdz ar to atbilstoši likuma "Par valsts pensijām" 12. pantā noteiktajam, ja personai ir vecuma pensijas piešķiršanai nepieciešamais minimālais apdrošināšanas stāžs (no 2025. gada 1. janvāra – 20 gadi), tad personai tiek garantēta vecuma pensija vismaz minimālā apmērā.

Tāču jāatzīmē, ka sociālās apdrošināšanas sistēma, kurā ietilpst arī pensiju sistēma, ir balstīta uz individuālām sociālās apdrošināšanas iemaksām, kuru apjoms ir atkarīgs no personas darba ienākumiem, kā arī no iemaksām, kuras veiktas no valsts pamatbudžeta un kuru apmēru noteic Ministru kabinets.

Tā kā personām, kuras kopj bērnu ar invaliditāti, kuram ir ļoti smagi funkcionāli traucējumi, var būt ierobežotas iespējas iesaistīties nodarbinātībā, līdz ar to var būt situācijas, kad būtisku laika periodu obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai tiek veiktas no 71,14 euro, kas šobrīd ir 9,6 % no 2025. gada valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas, kas saskaņā ar likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 20.⁴ panta pirmajā daļā noteikto ir minimālais obligāto iemaksu objekts darba ņēmējiem un pašnodarbinātajiem. Jo ilgāks ir periods, kad obligātās iemaksas tiek veiktas no valsts pamatbudžeta, jo lielāku negatīvo ietekmi tas rada uz personas vecuma pensijas apmēru.

Tādējādi no minētā var secināt, ka, nosakot obligāto iemaksu objektu 71,14 euro, no kura obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai tiek veiktas 20 % apmērā, valsts nav izpildījusi savu pienākumu

¹⁹ Satversmes tiesas 2020. gada 10. decembra spriedumu lietā Nr. 2020-07-03.

izveidot tādu sociālās apdrošināšanas sistēmu, lai persona savas tiesības varēt realizēt efektīvi. Šādu regulējumu nevar uzskatīt par taisnīgu un atbilstošu cilvēka cieņai.

Līdz ar to secināms, ka Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem" 3. punktā noteiktais, ka par personu, kura saņem bērna ar invaliditāti kopšanas pabalstu, **valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas pensiju apdrošināšanai veic 20 % apmērā no 71,14 euro, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam.**

3. Rekomendācijas

Pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 25. panta pirmo un trešo daļu, pabeidzu pārbaudes lietu Nr. 2025-28-17AI un rekomendēju:

- 1) Saeimai līdz 2025. gada 30. novembrim pārskatīt likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 14. panta trešajā daļā ietverto pilnvarojumu Ministru kabinetam noteikt to obligāto iemaksu objektu, kuras veicamas no valsts pamatbudžeta, ietverot tajā obligāto iemaksu objekta noteikšanas pamatprincipus;
- 2) Ministru kabinetam līdz 2025. gada 31. decembrim pārskatīt Ministru kabineta 2001. gada 5. jūnija noteikumu Nr. 230 "Noteikumi par valsts sociālās apdrošināšanas obligātajām iemaksām no valsts pamatbudžeta un valsts sociālās apdrošināšanas speciālajiem budžetiem" 3. punktā noteikto obligāto iemaksu objektu atbilstoši likumdevēja noteiktajiem pamatprincipiem.

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 25. panta ceturto daļu, atzinumam ir rekomendējošs raksturs.

Tiesībsarga vietniece

Ineta Pilāne